

Deel 2

Centerboards aan de wind
Op de voorgrond Yum Yum,
op de achtergrond links Waterlelie
Foto Fries Scheepvaartmuseum

Scherpe jachten van het eerste uur

De strijd in de klasse van 4 tot 7 ton

Tekst: Jaap Bernhard

In de jaren 1880-1900 zeilden scherpe jachten voor het eerst wedstrijden op basis van een vaste meetformule. Maar alleen de romp werd gemeten, het tuig was vrij. De maat werd uitgedrukt in wedstrijdtonnen. Er waren vijf klassen. Op het binnenwater was de middenklasse van 4 tot 7 ton toonaangevend. Dit waren jachtjes met de maat van een klassieke boeier, ruim 9 meter over dek. Voor in het veld voeren de centerboards: lichte midzwaardjachten met een groot tuig. Veel ervaring had men met dit nieuwe type, nog niet. Er werd volop geëxperimenteerd. Soms met succes, soms niet.

De eerste jaren

In de eerste jaren kwamen er nog maar enkele centerboards aan de start. Een van de vaste klanten was de *Nautilus* van de familie Schutte in Amsterdam. *Nautilus* was een brede lage centerboard met een rechte voorsteven, uit

waaijende boeg en lage spiegel. Ze was overnaads gebouwd en had een vaste roef met ronde voorzijde. *Nautilus* was succesvol, zowel in Holland als in Friesland. Een beker in het Fries Scheepvaartmuseum herinnert daar aan.

Ook *Johanna* van eigenaar Smit deed al in de eerste jaren mee. In 1886 werd *Johanna* verkocht aan Hultzer, de voorzitter van zeilvereniging *De Amstel*. Hij gaf haar de naam *Amstel* en ze bleek met haar nieuwe eigenaar een winner. De eerstvolgende jaren was het de niet te kloppen boot. Toen nieuwe concurrenten zich aandienen, deed eigenaar Hultzer verwoede pogingen om zijn positie te behouden. Herhaalde refits, gedocumenteerd in het tijdschrift *Nederlandsche Sport*, mochten niet baten. Ze verdween van het toneel. Vanaf 1886 klopte ook *Hollandia* aan de poort. *Hollandia* was het jacht van twee gerenommeerde zeilers uit de regio Alphen aan den Rijn: Vink en Schouten. *Hollandia* liep aan de wind erg hard, harder dan alle concurrenten. Voor de wind had ze het moeilijk. *Hollandia*, met haar gestrekte romp, toont kenmerken van de oude Duitse Rennjolle. Er is een mooie foto van *Hollandia* bij ruime wind met de kluijver, jager en vol grootzeil bij. De foto werd gemaakt tijdens wedstrijden op de Braassem (21e SdZ april 2005). Met haar gematigde, relatief slanke rompen royale vrijboord was het een betrouwbare boot. Ook na 1890 bleef *Hollandia* een tegenstander om rekening mee te houden.

Yum Yum

In 1886 liep op scheepswerf Het Jacht de volbloed centerboard *Nellie* van stapel. Gebouwd in opdracht van Kol in Amsterdam. *Nellie* was verwant aan de Amerikaanse sandbaggers. Waarschijnlijk is ze niet rechtstreeks daarvan afgeleid, maar loopt de route via Duitsland. Zoals een aantal Duitse voorbeelden heeft ze niet het Amerikaanse aangehangen barndoorroer, maar een lange achteroverhang. Het was een nerveus raspardje, licht ondiep met holle lijnen voorin en een breed vlak achter

Drukte in de Koopmansgracht tijdens de Sneeker Hardzeildag in 1882. In het midden met gestreken zeilen de Johanna (later Amstel). Foto Fries Scheepvaartmuseum

Al onder haar eerste eigenaar bleek *Nelliesnel* maar ze was aanvankelijk niet opgewassen tegen de concurrent *Amstel*. Eind 1889 werd ze verkocht aan eigenaar Six en de boot werd omgedoopt tot *Yum Yum*. Six was voorzitter van de KNZRV te Amsterdam en hij zeilde samen met Bangert. Dat was een gouden koppel. Tijdens de pinksterwedstrijden in 1890 in Amsterdam versloeg *Yum Yum* voor het eerst de favoriet *Amstel*. De rest van het seizoen voerde *Yum Yum* het veld aan.

Op 28 september 1890 zou het pleit worden beslecht. *Amstel* werd formeel revanche geboden in een tweestrijd op de Nieuwe Maas. Het werd een prestigiestrijd tussen twee jachten, twee eigenaren en twee zeilverenigingen. Er werd gevaren van Rotterdam naar Hoek van

Hollanden retour. De twee tijden werden opgeteld. De wedstrijd werd door KNZRV De Maas georganiseerd en omkleed meteen uitgebreid programma, waarin ook de grote jachten voerden. Er was veel publiek. *Yum Yum* en *Amstel* vochten hun strijd uit in een open wedstrijd in de klasse 4 tot 7 ton. Aan de wind op de heenweg richting Hoek van Holland, werden de kemphanen *Yum Yum* en *Amstel* tot ieders verbazing ruim voorbij gelopen door de verassend snelle *Hollandia*. Op de terugweg viel de beslissing: "*Yum Yum ging op de van haar bekende wijze weer vliegen als een meeuw*". In opgetelde tijd was *Yum Yum* uiteindelijk slechts acht seconden sneller dan de *Hollandia*. Het verschil met de *Amstel* was aanzienlijk. Ondanks het bij deze gelegenheid geringe verschil met *Hollandia*

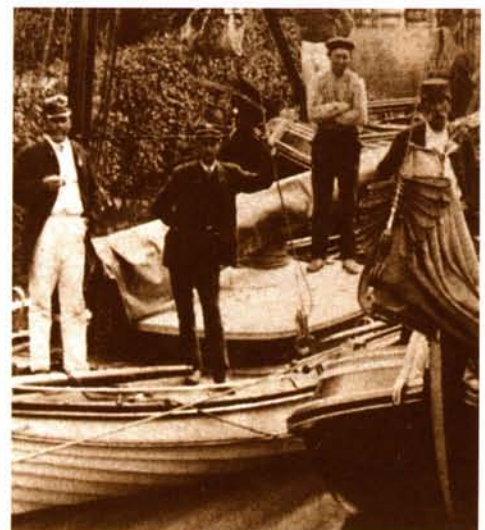

Yum Yum honderd jaar later op een zeiltrofee

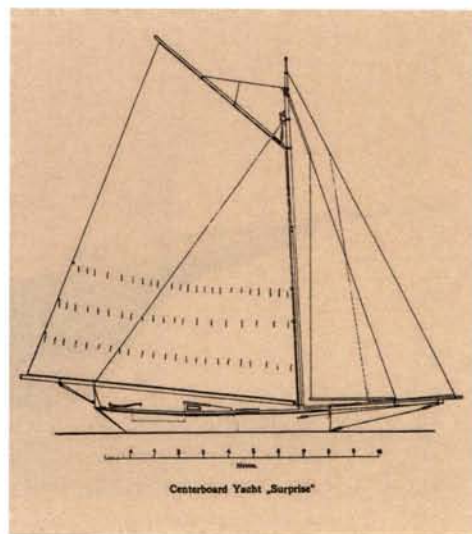
beschouwde men *Yum Yum* vanaf die dag als de onbetwist snelste van het veld. *Hollandia* kreeg veel waardering voor haar tegenstand. Van het evenement verscheen een uitgebreid verslag in de sporttijdschriften.

In 1891 werd de kiel van *Yum Yum* geballast met lood, wat haar in staat zal hebben gesteld

De overnaadse centerboard *Nautilus* in 1882

om nog meer tuig te voeren. Er is in dat jaar correspondentie tussen bouwer Bernhard en ontwerper Van Breen over de maat van het tuig. Van Breen waarschuwt voor al te dierste plannen: 'Bij kalm weertje zal t wel gaan maar een onverwachte windstoot kan soms zo n droeve les wezen. Maar 'De keus is geheel aan uw schrandere bevarenheid en praktische ervaringen'. Was getekend. Na minzaam groeten. Hoogachtend. Uw dienaar. H.L. van Breen. *Yum Yum* werd ook met losse ballast gezeild. In 1891 is sprake van vijf grondzakken. Op alle foto's valt haar perfecte zeilvoering op. *Yum Yum* hield de leidende rol tot 1894. Toen liep een nieuw jacht van stapel dat was gebouwd om haar te verslaan. *Yum Yum* is het best gedocumenteerde jacht.

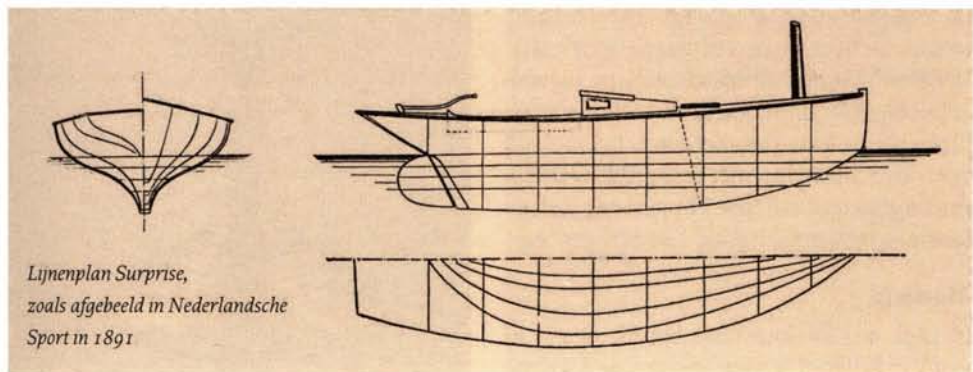
Links: *Yum Yum* met de jager bij Eronder *Yum Yum* tijdens een wedstrijd. En daaronder de *Yum Yum* met de kap op. De penning laat een van haar vele prijzen zien. Foto's: Fries Scheepvaartmuseum. Boven: Tuigplan *Rival* ex *Surprise*.

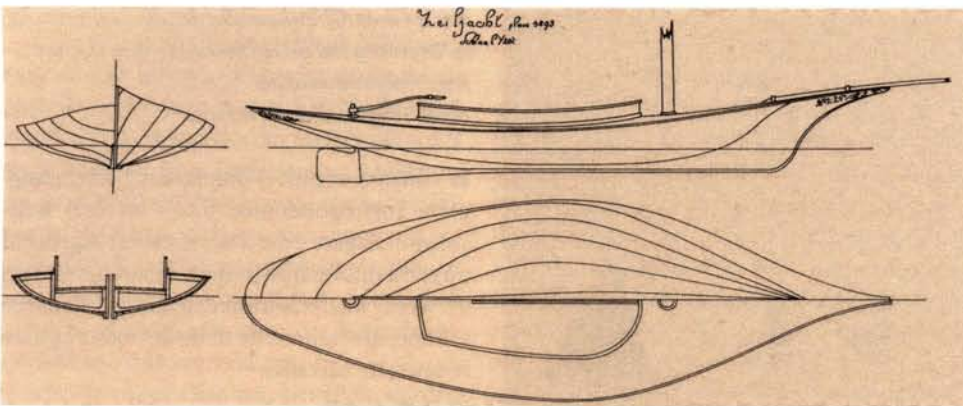
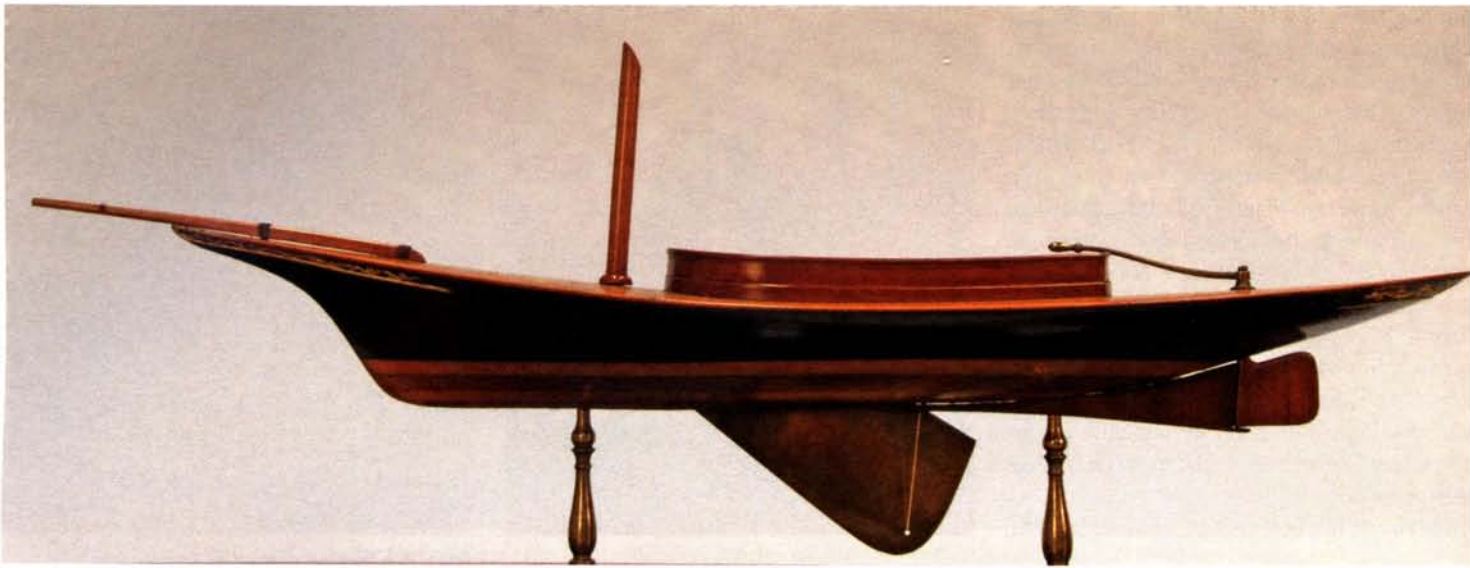

Er zijn een origineel lijnenplan, bestek, tuigplan, correspondentie, foto's en veel wedstrijduitslagen. *Yum Yum* is verder afgebeeld op een aantal zeilprijzen. De bijzondere naam verwees waarschijnlijk naar een Japanse schone die figureerde in de destijds populaire operette *Mikado*.

Rival, ex Surprise

In 1891 kondigde *Het Sportblad* met de nodige bravoure aan dat bij de werf Feyenoord de racemachine *Surprise* op stapel stond klaar om de *Yum Yum* van de troon te stoten. Opdrachtgever was Van der Pot uit Rotterdam. Het ging om een ontwerp van de gerenommeerde Amerikaanse ontwerper Edward Burgess. Het scheepje was een compromis tussen kieljacht en centerboard. Het jachtje vormde een kloon van de Amerikaanse catboats van het noordelijke type met een diepere kiel. De mast stond voorin. Voor de rechte voorsteven zorgde een lange spriet voor een grote voordriehoek. In het voorjaar van 1891 liet de trotse opdrachtgever de tekeningen afdrukken in de *Nederlandse Sport*. Helaas, er mankeerde van alles aan de constructie van het jacht. Maar na de nodige sores werd de boot alsnog bij Feyenoord in orde gebracht. De naam *Surprise* kreeg daarmee een onbedoelde betekenis. Dit was een bittere pil en na alle kinderziektes doopte Van der Pot de boot om tot *Rival*. Een rivaal voor de snelle centerboards bleek het kottertje helaas niet. Het jachtje dompte en liet zich op wedstrijden nauwelijks meer zien na een mislukte eerste optreden (de boegspriet brak af). Een jaar later werd de *Rival* verkocht aan een nieuwe eigenaar.

Model van de Waterlelie. Het jacht werd in 1898 gebouwd bij de werf Het Jacht in Amsterdam. Foto Zuiderzee museum

Links Lijnenplan van de Waterlelie. Bron Scheepvaartmuseum Amsterdam

Onder: De zilveren prijsbeker, genoemd naar de eerste winnaar Nautilus. Foto Fries Scheepvaartmuseum

Deze boot bleek wel tegen Yum Yum opgewassen en ze bleef tot de eeuwwisseling superieur. Er zijn legio verslagen van de confrontaties tussen Mascotte en Yum Yum. Meestal trok Mascotte aan het langste eind. Maar dankzij veel stuurmanskunst en een goed getrande

aar Rival was een van de laatste ontwerpen van een groot scheepsbouwer Burgess ontwerper van winnende America's Cup jachten. Overleed in het jaar van de tewaterlating.

Waterlelie

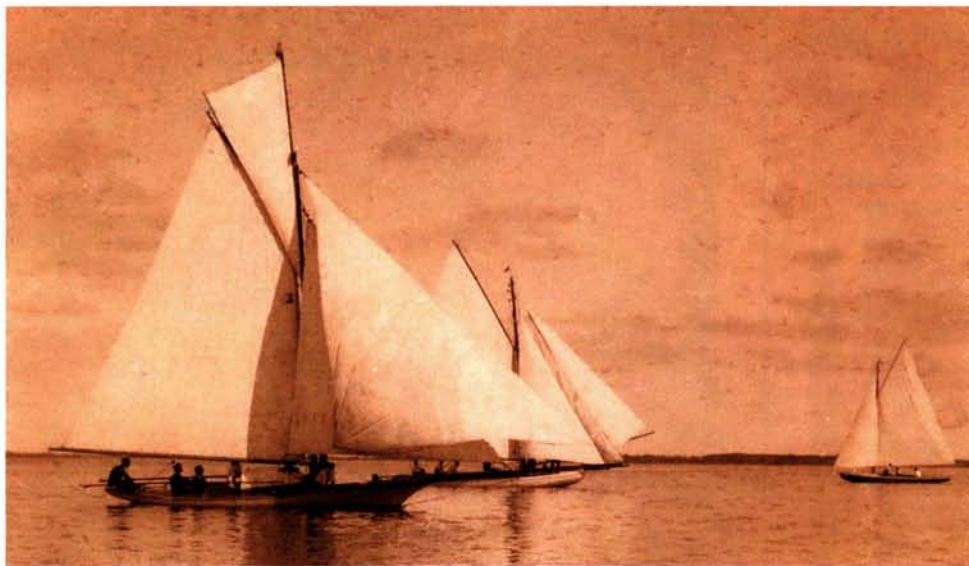
Een anoniem lid van de KNZRV loofde op 28 november 1893 een prijs van 100 gulden uit voor 'een nieuw te bouwen jacht, dat in haar klasse de Yum Yum weet te verslaan'. Gelijktijdig doet het tijdschrift Nederlandse Sport de volgende oproep: 'Er ligt een ontwerp bij een bouwmeester met naam van een goede klank. Deze is bereid 50% van de kostprijs te laten vallen als de boot trager is dan de Yum Yum'. Daarom een oproep aan een ieder om de Yum Yum de eer van het snelste jacht te zijn te betwisten. De bouwer van naam bleek later N.A. Bernhard, eigenaar van scheepswerf Het Jacht. Bernhard zag kapers op de kust en was er op uit dat de kroon van de Yum Yum zou overgaan naar een ander jacht van zijn werf. Hij zal extra zijn geprikkeld door het bericht dat bij De Vink in Gouwsluis voor Baron Van Pallandt ook een centerboard op stapel stond. Van Pallandt wilde met zijn nieuwe jacht 'naar een beroemd Amerikaans ontwerp' de strijd aanbinden met de Yum Yum. We mogen aanne-

men dat het Bernhard zelf was die de prijs van 100 gulden uitloofde, als lokker voor zijn ontwerp. Toch vond hij voor zijn revolutionaire ontwerp geen opdrachtgever. Uiteindelijk bouwde hij het jacht de Waterlelie, in 1898 geheel voor eigen rekening. Maar bij de eerste thuiswedstrijd op het IJ is de boot geen succes. Van Pallandt had al vier jaar eerder het overwicht overgenomen en stond deze niet meer af. De Waterlelie komt op het IJ op grote afstand binnen. Een week later op de Zuiderzee geeft de Waterlelie kort na de start zelfs op. Bernhard behaalt ook later met de Waterlelie geen aansprekende successen. De boot wordt verkocht naar Friesland en de bouwer zal er geen goede herinneringen aan over hebben gehouden. De Waterlelie was naar ontwerp zeker een spectaculair jacht en ze was buitengewoon sierlijk. Het plan lijkt een uiting van zuivere Jugendstil. Waterlelie combineerde de toch al schrale lijnen van de Yum Yum met een extreem slank voor- en achterschip met zeer grote overhangen en een sterk vallende klipperboeg. Ze leek daarmee snel, maar helaas, niet snel genoeg.

Mascotte

In 1894 was in Gouwsluis het nieuwe jacht van Van Pallandt te water gegaan, de Mascotte

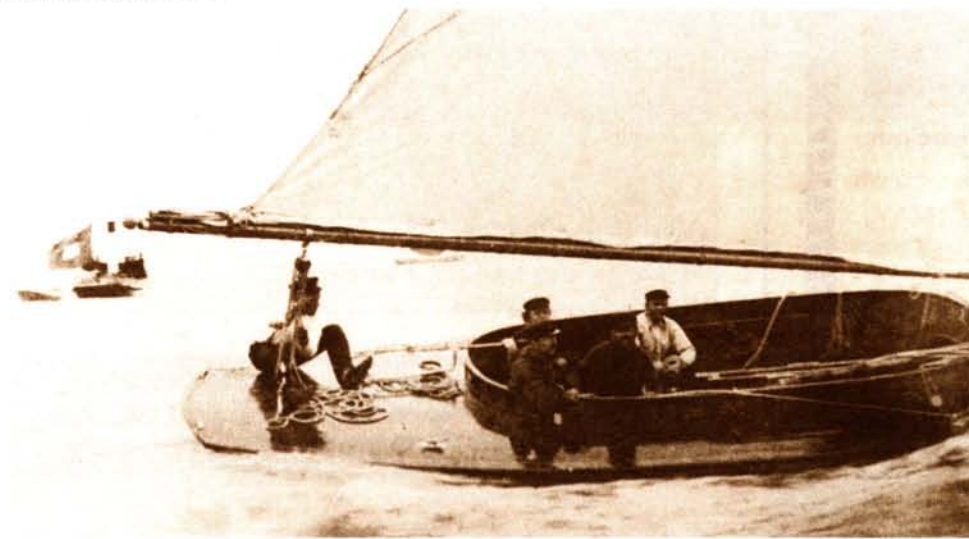

Centerboards bij licht weer

De Mascotte Foto Fries Scheepvaartmuseum

Wilhelmina in de wedstrijd De boot gaat op topsnelheid, hoog aan de wind Camera's waren nog grote houten kisten sluitertijden duurden een eeuwigheid Close up actiefoto's als deze zijn dan ook zeldzaam Foto Fries Scheepvaartmuseum

bemanning blijft de gelouterde Yum Yum haar toch ook nog wel eens voor

Mascotte had net als de Waterlelie, extreem grote overhangen voor en achter Waarschijnlijk was het een knikspant Afgaande op de zeldzame foto's had zij minder holle lijnen scherpere kimmen en een breder en vlak achterchip Bij helling zal ze profijt hebben gehad van de verlengde waterlijn De vollere boeg gaf meer lift en ook van het vlakke achterchip zal ze profijt hebben gehad Mascotte was daarmee haar tijd vooruit Zoals de meeste centerboards had ze een korte scheg voor het roer Het zwaard was zoals gebruikelijk, groot en diep Mascotte zette later in het buitenland haar zegetocht voort Ze zeilde in 1900 op de Olympische Spelen in Parijs/Meu lon naar de zilveren medaille in de klasse van 3 tot 10 ton Het waren de eerste olympische zeilwedstrijden en het was de enige Nederlandse zeilprijs in dat jaar Het prestige van de

olympische wedstrijden was nog gering De deelnemers waren vrijwel allemaal Frans en de organisatie was losjes De beoogde wedstrijden voor stoomjachten werden op het laatste moment afgeblazen omdat men geen

passend reglement verzinnen kon Deze spelen waren meer een evenement dan een wedstrijd Mascotte, gezeild door Smulders, ging niettemin naar huis met 1 400 francs de prijs voor een eervolle tweede en vierde plaats Over de uitslag is men het nooit helemaal eens geworden, op de overvolle Seine had niemand de volledige finishvolgorde kunnen volgen Van de zilveren Mascotte is alleen een enkele, wat vage foto bekend

Een nieuwe tijd

Mascotte markeert de overgang naar het moderne type van de open kieljachten van het begin van de 20^e eeuw Vanaf 1903 werd ook het zeil oppervlak gemeten en daarmee kwam een nieuwe generatie jachten op het water De eerstvolgende olympische wedstrijden zouden worden gezeild in de internationale meterklassen Dat leidde tot meer uniformiteit Voor de breedte van de sport was dat goed Het leidde tot een eerlijker competitie, toegankelijk voor zeilers met een beperkt budget Maar het zette ook een rem op de creativiteit van ontwerpers De spectaculaire overtuigde kotters en centerboards verdwenen van het water

Metingen van enkele Centerboards in de klasse van 4 tot 7 ton

	lengte tussen de loodlijnen	lengte over dek	grootste breedte	wedstrijd tonnenmaat	eigenaar
Amstel	8.33	10.20	3.16	4.7	Kultzer
Yum Yum	8.27	9.22	3.45	4.6	Six
Surprise	8.25	9.50	3.38	6.0	Van der Pot
Waterlelie	8.14	12.10	3.74	6.6	Bernhard
Mascotte	7.13	10.90	3.48	4.6	Van Palland